

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘI DE DOUA ORI PE LUNA.

Redactor IOAN NĂDEJDE.

No. 3. an. IV.

Iași 1884.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

EXTAZURÎ

Amănunte din viața oamenilor noi.

Nadia s'a trezit tîrziu și cu o durere de cap ne-spūsă. S'a mirat de lumina soarelui care împlea întreaga ieî odae: lumina ieră cam roșietecă și parcă se stingea.

— Doamne! dar ce ceas să fie?— își zise iea cu glas jalnic — ce feliu de zi iese aceasta așa de minunată! Cîte ceasuri, Ilean'o?

— Trei acu-și, binișor ai dormit, dducă?

— De ce nu m'ai trezit?

— Cum să nu te trezesc! de trei ori te-am trezit; dar ce să fac cu Dumnea-ta? Numai hodogăneaî vorbe neînțelese și iear adormeaî. Am pierdut răbdarea și afară de acestea mi-am luat de samă că ai venit a casă în zori de ziaă toemaî. S'aduc samovariul?

— Iei, lasă-mă în pace cu samovariul!

Nadia s'a încălțat răpede, și-a luat costumul de „lucru“ — o bluză de postav cu încingătoare de piele,—s'a spălat în grabă și după ce-și înnodă la ceafă cozile mari și

frumoase, se puse lângă masa pe care ȋerău grămădite mulțime de foi de hirtie litografiate. Fața ȋi ȋeră posomorită și sprincenele ȋncręțite de a supra ochilor arătau o minie ce nu o putea bine ascunde. Cu hotărire s'a apucat de cetit și a stat mult acufundată în studiu, numai din cînd în cînd ȋnsemnă pre un caet deosebit : nume proprii, fapte, citate și date. Peste un ceas, cînd veni Ileana s'o ȋntrebe de masă, Nadia ȋși venise cu desăvîrșire în fire.

Nu mai ȋeră nemulțămিতা de sine-și, glasu-ȋ până acumă aspru și gȋlcevos se schimbăse, ȋeră moale și blind. Cu toate acestea a spus că nu minȋncă și că voește să mai lucreze până ce nu se ȋncee ziua și capul nu-ȋ ȋeste obosit.

Găsea liniște în lucrul acesta, printr'ȋnsul ȋnnăbușă un feliu de rușine care pre neașteptate se ivise în ȋea, cînd s'a trezit așă de tȋrziu cu un feliu de ceață în cap și cu ochii gata a se lipi de somn ; cu lucrul domolea hausul ce ȋi ȋmplea sufletul, cînd în vreme ce se ȋmbracă privea pre fereastră cum se stȋngea ȋncet ȋncet ziua pierdută în zadar și-și amintea de noaptea trecută în niște ȋntâmplări de cari nu-și prea aducea limpede aminte. Nu-și aducea aminte tocmai limpede, fiind că se petrecuse ȋntr'ȋnșa ce-va nervos, zgomotos și plin de neliniște și chiar ȋi ȋeră greu să mai gȋndească la cele petrecute și cari ȋi pricinuiseră acest desgust de sine.

ȋi părea reu că nu putea alungă cu totul din minte cele petrecute, din potrivă le tot avea ȋnnainte și-ȋ pricinueau o zdruncinare ȋnsoțită de mari suferinți.

Negreșit ȋeră ce-vă ciudat. Fusesse la concert, acolo cȋntase ȋntre alții și o celebritate care a fărmațat'o cȋt se poate ȋnchipui de tare, ba chiar a zdrobit'o. O istorie din cele mai obișnuite. Dar chestiea nu ȋeră în concert orȋ în celebritate, ci în ȋnsă-și persoana Nadei, care ȋeră-fără ȋndoială ciudată de tot ; cursistele *) o numeau în șagă

*) *Cursiste* ȋnsamnă tot atita ca *studente* adecă femeile ce urmează la „cursuri“ cari alcătuesc un feliu de facultate de medicină, filosofie, istorie și literatură. Asemenea facultăți sȋnt la Petersburg, Moscova, Odesa, Kiev.

„echilibrata“, altele cu pretenție de spirit o numeau— „pemet echilibrat.“

Nici una nu ascultă lecțiile cu atîta băgare de samă, nici una nu-și dă samă cu atîta asprime de faptele sale și de cele ce se petreceau în jurul ieî, și se părea că nime nu ură atîta gîndirile nehotărîte, patima pentru ce-va ne-pămîntesc, tot ce se numea ceresc, depărtat, nepipăit, cu un cuvînt romantic.

Bărbații n'o prea iubeau, femeile în mare parte o adorau, dar rar se apropieau de dînsa ea de un tovarăș și dacă se apropieau apoi apropierea se făcea pre terenul „principiilor“. Iea în totul ieră, nu știu cum, prea „deșteaptă“ și serioasă. Nu puteai află vre un ideal care să fi putut să o apuce în stăpînire numai prin frumuseța lui; înse dacă idealul ar fi putut corespunde la toate cerințele logiceî, dacă ar fi fost simplu, regulat și senin, Nadia i se dădea cu totul și atunci nu mai ieră loc pentru învoeli, tîrguirî, etc. etc.

Nadia își lăsă lecțiile numai cînd amurgul luase locul zilei. Ochiî îi erau osteniți, în spate simțea o durere, dar fața îi ieră plină de mulțămire serioasă și liniștită. Își aducea îca aminte de tot ce învațase în timpul zilei, își amintea numile, numerele, faptele și altele, zimbi de naivitatea „fiziocrațiilor“, și în de obște a veacului „uman“, care gîndea că întinzînd luxul va face norocirea sărăcimiei, numi în sine pe Adam Smit spirit de fier. Își trase sufletul adînc și cu plăcere, simțindu-se cu totul liniștită.

Acuma și obosala îi plăcea, simțea că obosala a căpătat'o muncind la un lucru din care socotea că și alții vor trage folos.

Dar în curînd pe lîngă mulțămire s'a ivit din nou neliniștea. Părea că, nu știu unde, departe în adîncimea sufletului ieî sună o strună cu un ton nearmonios. Și din nou îi trecură prin minte cele petrecute în noaptea trecută. Un salon luminat foarte tare cu gaz.... chipul nalt al cîntăreței, palidă de ațitare și de obosală... pe urmă o tăcere aproape mormîntală... niște acorduri nalte, grō-

zav de puternice, că-ți ȳeră frică pentru pieptul cîntăretei ; niște tonuri zburdalnice și minunat de colorate... Și din nou un vârtej de glasuri, o furtună de țipete, tropotul mulțimeii, urlete, suspine, apoi flori, mulțime de flori, coronii și lacrimi...

Dar plină de hotărîre cercă să alunge amintirile, aprinse lampa, zise cu glas tare „copilărie !” și deschise pe „Sallustius” ; trebuia să traducă o bucată. „*Nam uti genus hominum compositum est ex corpore et anima.*” ceti ȳea cu glas tare, rostind puțin ca Francezii. Apoi grăbinduse scrise traducerea, o ceti și pufni de ris.

— Dar mi-am ȳeșit cu totul din minți cu concertul ceala, gîndi ȳea, am să pătsez această scrisoare ca o aducere aminte despre „extazuri.”

Puse la o parte pe Sallustiu și se apucă din nou de economia politică. Dar lucrul mergea acum foarte greu, nu putea ținea minte și nici nu-și putea strînge luarea aminte asupra lecției. Atunci Nadia se sculă și începui a se primblă prin odaie. Într'un loc pe părete ȳeră portretul lui Dobroliubof care par-că o privea, în altă parte vedea scrinul pe care ședeau grămădite mulțime de numere di'ntr'un ziar, cărți și „lecții!” În mijloc ȳeră o mănușă mototolită și o brățea de argint care strălucea. Lîngă părete ȳeră patul alb, curat ca zapada de abiea căzută și aducea în această odaie așa de aspră o notă luminoasă, naivă și curată.

Se apropiie de lampă și o stinse, apoi se culcă. Odaiea se adînci în întunec. Nadia cu ochii deschiși cugetă. Acuma nu se mai împotrivea vedeniilor neplăcute, din potrivă le dădii toată voiea să-ȳi treacă pre dinnainte.

— „Bine. De unde s'a început? gîndea ȳea în sine. ȳea a cîntat. Cîntarea mi-a plăcut și la notele cele nalte mă temeam pentru cîntăreață. De aice s'a început, această teamă m'a acordat cu dînsa, a făcut ca o legătură între mine și între dînsa. Dar celelalte note? Cele mijlocii, cele de jos, despre cari vecina mea cea cu coc zicea că samănă a cremă? Acestea mi-au pricinuit plăcere și alta ne-

mică. Pe urmă a fost un amestec de tonuri, de acorduri preste măsură de jalnice. Parea că-mi îmfingea ce-vă în piept, mă înăduşau. Toate aceste le ţin foarte bine minte. Mai ţin minte un feliu de căldură, lumina gazului, priviri scînteetoare, feţe cite o dată albe ca pînza şi cite o dată tresărind; dar multe feţe şi de lemn, proaste uricioase. Mai de însemnat iera că la nota cea mai grea, fără măsură grea, observam pe feţe o nelinişte şi un feliu de lâcomie. Cred că aşă iera zugrăvit şi la mine pe faţă. Cîntăreaţa reuşi cu nota şi pre faţa tuturor vedeai uşurare parcă căzuseră nişte valuri de pre dinşii. Dar în lăuntru neliniştea îmi mergea crescînd, sufeream nespus. Dar nu izbucneau simţirile, le oprea ce-vă. Ce? Voinţa, ştiu şi ieu? Le oprea ce-vă dar nu ştiu ce. Şi din ce pricină s'au rupt zăgazurile?... Îmi aduc aminte. Şedeam alături cu Orlova; iera îşi tot muşcă buzele şi nu-şi luă ochii de la cîntăreaţă... pare că o văd. Diva nu mîntui-se şi mulţimea a şi început a zbiera şi a rage. Ieu m'am întors spre Orlova şi parcă m'a împuns ce-vă în inimă. Faţa Orlovei se convulzase, obrajii îi iera galbeni, ochii plini de lacrimi şi fără să ştie ce făcea cînd plîngea, cînd răcnea. Am început atunci a răcni şi ieu şi mai spăriet de sunetul străin al glasului mieu aşă iera de selbatte şi de prefăcut. Pe urmă toţi s'au năpustit înaintea, apoi au ridicat pe sus pre cîntăreaţă... Ce am făcut ieu? Mi se pare că îi sărutam sau mîna sau rochia.... Aşă ce-vă.. În jur vedeam numai feţe plîngînd, în extaz, cu priviri rătăcite şi altele mînioase, întunecate; băteau toţi din palme să dea sîngele, nebuneşte. Se călcau în picioare şi cei călcaţi nu simţeau durere. Orlova iera de observat, cîntăreaţa, văzînd-o aproape, o rugă să-î ţie mantelul, căci o încurcă, Orlova bucuroasă, cu faţa luminată, plîngea ca un copil. Ținea straiul par-că ar fi fost ce-vă sfînt. Dar ieu, ce făceam?... Îmi aduc aminte, m'am apropiat cu umilinţă de Orlova şi am pus şi ieu mîna pre sfîntul mantel. Sînt incredinţată că şi pe faţa mea se cetea bucuria. Ce dobitocie! Pe urmă nu ştiu ce s'a

mai întâmplat. Lumea se învîrtea înaintea ochilor miei..

„Cînd a eșit cîntăreața, mulțimea îi făcu o suită regească. Se părea ființă farmăcătoare, nepămîntească ! Ceea ce-î mai ciudat iese că iew am mai văzut'o cînd am fost la N..... și l'am rugat să cînte la serata noastră, iewa iewa acolo... Ieste o femeie trăită în bielșug, bine hrănită, cololită. Dar pre scenă. poftim ! înger, zeiță strălucitoare !

„Bine, toate acestea au fost ieri, dar a-zî ? A cîntat bine, nu-î vorbă, trebuie să-î dau dreptate. Înțeleg de asemenea că nu se cădea ca mulțimea să nebunească și să ajungă în extaz. Pentru ce ? Ian să se scoale Dobroliubof din mormînt, i-așî sărută iew hainele ? Dar iew nici nu mi-ar da voie... Și aceala ar fi Dobroliubof ! Iei apoi, unde-î pricina ? Cine mi-a ațîțat nervii și m'a pus într'o stare care la iuriști se numește „nerespunzătoare.“ ?

„Sara mai întâiu ; căci noaptea are asupra noastră o înriurire deosebită, apoi pregătirile și încă mai mult mulțimea. Mulțimea iew de vină. Ieste o comunicație între cei din mulțime, un feliu de molipsire : „contagiul extazului,“ așa trebuie să numim boala aceasta. Mai trebuie să adaug că înaintea de concert, m'au asurzit cu : „Cîntăreața dumnezească ! Zeița tonurilor ! Diva ! a opta minune a lumii“ ... Mai mult, prețurile erau foarte urcate, ne mai pomenite. După acestea zeitatea iewe cu trup și suflet pe scenă, ba încă cu haine de mătasă ! Nervii se ațîță.... nebune ca Orlova încep și ceialalți le imitează se molipsesc și dau, orbi, par-că s'ar fi aprins o magazie cu prav.

„Toate le înțeleg pentru ieri... Dar ce iese a-zî ? Cînd m'am trezit, mi-a fost rușine și acuma îmi vine să rid. Pentru ce ! Acuma s'o întilnesc pe „diva“ în uliță nici loc nu i-așî face ! Trebuie să mă gîndesc..... Extazurile mulțimei sînt oare în tot deauna sterpe și în tot deauna simți după dînsele un feliu de amărăciune ? Nu, numai extazurile nefolositoare ale mulțimei lasă după dînsele deșertăciune și scrum. Cîte o dată chiar fac să despretuim pre cel ce le-a pricinuit. Aceste extazuri nu dovedesc alta nemică de cît molipsirea psihică. Extazul, entusiasmul, iese o putere

nemăsurată ca și a uraganelor, dar din fericire neprelungită, ca închiere socot că „Teoriile întemeiate pe extazurile mulțimei sînt netrainice și greșite, fiind că iewu drept banî bunî un fapt curat patologic. Ar trebui de cercetat legile acestor fenomene și chipul de a le întrebuintă...”

— Ce? visezi acuma? De tonurile cele dumnezeesti îți aduci aminte!

Aceste vorbe le-a spus rāpede o fatā tinārā întrînd în odaie.

Nadia a tras un chibrit și a luminat pe cea ce intrase. Ierā micā de staturā, cu trāsurile fetei vii și schimbătoare, cu păr bālan și cu ochii mari, mari-albaștri. Ierā cam sārēcācios îmbrēcātā cu un burnuz de satin cam ros și în cap avea o cāciuliță a carei blanā de veveriță se cam rosese.

—Tu iewști Orlova? întrebā rece Nadia și începū a se grābi cu aprînsul lampeî. Orlova s'a aruncat rāpede pre un scaun ne desbrēcîndu-se și suflînd greu.

—În raiū așā cîntā... Ce-va mai pre sus de fire... ingerî locuesc în pieptul iew... dragā Nadie! ce bine! Iatā unde sā cauți idealul „frumosului,” Ieu de abiea mā simt vie de extaz! Ce norocire! Și tu ții minte cînd „iewa” mi-a dat ca sā i-l țin: „Vā rog, țineți-l puțin” a zis... și ce dulce îi iewrā glasul și cum a rostit „iewa” acest „țineți-l”, parcā mi-a intrat în suflet! Ții bine minte, nu-î așā, ba încă te-ai apropiet de mine și ai pus nîna pe straiū și țî s'a luminat fața, parcā te-ai fi apropiet de niște moaște? Ce simțiri nobile și adîncei și ce idei mari cuprînd!

Nadia s'a înroșit tare pānā și la urechi.

— Îți mai vine poftā sā-ți aduce a minte de toate nāzdrāvāniile și prostiile? o întrebā aspru pre Orlova.

Cum? Proști!—strigā Orlova, sārînd în sus. Proști! mai zise, ne mai putînd de ciudā. Vezî pentru o clipalā de Dumnezeu și acestea-s nāzdrāvāniî la tine? Abiea țî s'a deschis sufletul și a primit o frumuseță nemārginitā și toate-s prostii! S'a luminat întunericul ce ne încunjurā, s'a arātat cā și în noi iewte ce-vā dumnezeesc și tu zici prostii!

— Patologie, zise cu apăsare Nadia.

— Doamne, cuvinte scoase din cărți... Patologie!

De o dată glasul Orlovei s'a stîns și a început a tremură.

— Cum sinteți voi toate... vorbi lea încetișor. Cum v'ați învîrtoșat, cum v'ați înlemnit....

Rîdea și plîngea.

Nadia a adus puțină apă, dar fără a se grăbi și a tăcut până ce Orlova bînd o leacă a zis :

— Afurisiți nervi!

Nadia s'a apropiat de fată.

— Și ce tot alergî tu, a întreat'o cu blîndeță... ai fost la „cursuri“? Ieu am dormit. Dar nici n'ai ce să ascuți la economie.

— Tu nu urmezî la dînsa? a întreat'o parcă cu teamă Orlova.

— Nu îmbļu. Ian uită-te, am lecțiile lui Postnicoff, mult mai bune de cît ale noastre.

— Ce-i acel Postnicoff, profesor?

— D'apoi tenor? Se înțelege că profesor! Cum iești tu Orlova și de ce nu lucrezi? Cetește măcar. N'au să te ducă la ce-vă bun extazurile acestea.

— Dragă, nu pot să fiu de lemn, respunse cu re-ceală copila, trăesc pentru lume, pentru vieată nu pentru cărți.

— Atuncî, pentru ce mai urmezî la cursuri?

— Pentru ca traiul aice îmi place mai bine. Nu pot fi toți pesmeți. Ieu nu-s mașină. Și parcă nu lucrez și ieu ca și celelalte? Mine, poimîne am să încep teza. Hristofor mi-a făgăduit și ieu am să lucrez cu dînsa... amîndouă avem să cetim.... la bibliotecă, pe urmă... și pe urmă am să dau teza .. Și tot am să trăesc, am să ascult opera, am să îmbļu la teatru.

Cele de pe urmă cuvinte le rosti scoasă cu totul din răbdare și cu gînd să scoată și pe Nadia din sărute dar Nadia tăcea.

Orlova s'a sculat.

— Uită-te, zise iea răpede, parcă aducîndu-și acuma aminte, am uitat, ce memorie! Noi toate ne-am hotărît să-î dăm o coronă. Fără nici o vorbă, știî tu o coronă de flori, să fie multe flori și frunze de laur. Am găsit ieu asemenea corona; lîngă bulevard, pe strada Richelieu la colț cu strada Preobrajenscaia unde ieste o florăriță. Ce cununî, ce coronî frumoase! Cam scumpe numai, dar nu face nemică, m'am tîrguit ca o Jidaucă. Tu dai ce-va pentru coronă? Ai făgăduit ieri. Dacă ai, dă îndată. Ieu am dat arvonă, apoi mă duc la strîns banî. Multe din ale noastre au să dee. „Iea“ ieste așa de bună, voesc să fac cunoștință cu dînsa. Dacă ai ști cît de frumos mi-a zîmbit cînd î-am înapoit mantelul. Fericire! Astă-zî, da astăzî, îi voiî da corona... Știî că de sară cîntă la studenți? Ai să fiiî? — Nu? Doamne, se poate să nu fiî la asemenea fericire?... Dar, dă, baniî mai răpede, ieată lista, iscălește. Nadia s'a posomorît, scoase apoi punga și socotind dădû feteî un ban de argint. Orlova se înroși de minie. Nadia îi zise:

— Nu pot da mai mult—și asta dau pentru că am făgăduit ieri... Fac o prostie... știu... N'avem averi nici trebuință să facem daruri la cîntăreți, avem alte datorii de plătit, mai însemnate. Lista iea-o, nu mă iscălese fără nici un scop.

— Cum vraî, zise Orlova, mai plîngînd, dar nu te înțeleg, ce datorii ai tu de plătit? Am socotit că părințiî tăî au avere...

— Aste n'ai să înțelegi tu, dragă mea. Iean ceteste economia politică, poate vei înțeleg de ce datorii vorbese ieu. Caută de cercetează mai bine, de unde au părințiî avere. Atunci vei înțeleg.

— Înțeleg ieu că acestea toate sînt doctrine, dar viața ieu o pun mai pre sus de cît toate doctrinele tale, în tot deauna, da, da.

Nadia a dat din umere și apoi strîngîndu-se de mină s'au despărțit. Nadia se primblă încet prin odăe cu minile la spate și pe față iei n'ai fi putut vedea nemulță-

mire ori neliniște.

Orlova a strîns foarte prost. Mai nime n'a iscălit pentru „coronă” și iea ca să nu remie de rușine, a pus amanet blana și ceasornicul și a cumpărat pentru divă o coronă frumoasă. Pe cordea ieră scris : „De la cursiste.” Orlova plînge, cînd a dat'o cîntăreței. Diva s'a purtat foarte bine cu dînsa; dar corona în curînd s'a uscat și florile veștejite s'au scuturat.

1884 Septembrie 30.

Șt. Besărabeanu.

Cercetări însemnate asupra microbului holerei.

Domnii Doctori *W. Nicati* și *M. Rietsch* au făcut cercetări asupra microbului holerei, au cultivat vestitele ființi microscopice în formă de virgulă și au reușit a îmbolnăvi de holera cîni și cobai hultuindu-le liquide cu microbi în formă de virgulă în duoden pentru cobai și în conductul fierii pentru cîne. La autopsie s'au găsit aceleași schimbări și rîniri în organe ca și la oamenii morți de holera asiatică. Chiar vîrînd în stomahul cobailor cîtîmi însemnate de liquid cu microbi, s'a reușit a-i îmbolnăvi; deși cum se știe sucii din stomah are putere de a omori acești microbi cînd nu-s peste măsură de mulți. Injecțiile făcute sub piele n'au avut nici un efect. Aceste experiențe aduc sprijin ideii lui Koch și a altora că baccilii în formă de virgulă sînt pricina holerei. Ideea D-lui Dr. Marcovici care se pusese la luat spre vale cu atita ușurință ideea lui Koch se dovedește tot așa de întemeiată ca și afirmarea că holera nu se va întinde din Marsilia și Tulon, ci se va stînge pre loc. Se mai știe că în timpul din urmă chiar Koch a reușit să îmbolnăvească animale hultuindu-le cu baccili-virgule.

Doctorii *W. Nicati* și *M. Rietsch* au uns mai multe foi de steclă cu bulion în care se află baccili-virgule și apoi au întors foile cu fața în jos și le-au aninat în aer. Ca să vadă cît timp vor trăi la aer baccilii, au încercat foile de steclă în modul următoriu. După jumătate de ceas au luat una din ieie au întors'o cu fața în sus, au acoperit'o cu gelatină liquidă hranitoare și apoi au observat dacă baccilii mai aveau putere de a se înmulți. Foile cu gelatină hrănitore le puneau într'o cameră umedă în care temperatura mijlocie ieră de 25°. Pe acele foi cari stătuseră la aer un

ceas și un șfert baccilii ierau morți, pe cele ce stătuseră mai puțin nu, căci în gelatina ce le acoperea tot se desvoltau colonii de baccili—virgule.

Pentru a vedea ce efect va avea acidul sulfuros asupra baccililor-virgule au lucrat în modul următoriu. Au luat 10 centimetri cubici de apă în care se află topit acid sulfuros, au pus patru sau cinci picături de gelatină liquidă, foarte plină de virgule și apoi au luat câte șese sau opt picături din amestec după trecere de 5, 10, 15 minunte de cînd pusese gelatina cu virgule în soluțiunea de acid sulfuros. Cele șese sau opt picături le puneau în gelatină hrănitoare curată și vedeau de mai avea virgulele vieată ori ba. Au admis că virgulele muriseră, dacă peste șese zile nu se înmulțau în gelatină în care le semănasera. Adese ori au prelungit experiența și mai mult de șese zile. Ast-feliu au aflat că apa saturată de acid sulfuros, apoi amestecată cu de nouă ori pe atît apă destilată, nu omoară baccilul-virgulă de cît pest 15 minunte; apa care cuprindea numai un volum de acid egal cu al ieî nu se parea să aibă vre un efect supărătoriu asupra microbilor.

Acidul sulfuric, la 66 grade Baumé, amestecat cu 4000 de părți de apă destilată, omoară în 10 minunte; acidul clorhidric fumegătoriu (1 gr = 0.3597 HCl) amestecat cu 2000 de părți de apă, omoară în mai puțin de 5 minunte; dacă îl amestecară cu 3000 de părți tot lucră deși mai slab mult. Acidul azotic monohidratat lucrează întocmai ca acidul sulfuric.

Acidele organice lucrează mult mai slab. Acidul acetic amestecat cu 500 de părți de apă omoară în 10 minunte; acidul tartic tot așa; chiar cu o mie de părți de apă tot omoară baccilii, dar într'un ceas.

Acidul fenic [2 și $\frac{1}{2}$ la mie] omoară într'un șfert de ceas, iar 5 la mie în zece minunte.

Acidul salicilic în soluție saturată la 17° [aproape unul la mie] lucrează în 10 minunte; dacă proporțiua este de unul la 2000, atunci lucrează mai încet. Salicilatul de sodă, pentru care nu s'au sfîrșit încă experiențele, nu pare mai tare cu mult.

Dîntre sărurile metalice, ne spun că au aflat că următoarele soluții în proporțiile arătate omoară microbii holerei în 10 minunte: *sulfatul de zinc* [3/1000], *clorura de zinc* [1/1000], *sulfat de aramă* [1/3000], *biclorura de mercur* [1/30,000].

Spirtul la 25 de grade centigrade ucide înte.

Cu un vin [cuprînzînd 9,30 alcool și 3 gr. O3 sulfat de potasă la litru] au omorît microbii în 10 minunte; tot cu același vin amestecat cu de trei ori pe atîta apă, în mai puțin de jumătate de ceas; cu un feliu de bere [Velten de la Marseille] într'un șfert de ceas.

• Au aflat că bacili-virgulă, încălziți la 50 sau chiar 55 de grade pot să se desvolte, la 60 de grade pier.

Apa din portul vechiū de la Marseille, în care se varsă multe de canaluri, a fost filtrată, apoi aū omorit toate ființele dintr'însa fierbînd'o în două zile de a rîndul cîte două ceasuri pe zi. Intr'o jumătate de litru din aceasta apă au pus trei sau patru picături de ligid cu bacterii la 18 Octomvrie. Din timp în timp, scoteau cu un tub capilar cîte cîte-va picături din această apă și le puneau în gelatina ligidă hrănitoare curată ; chiar la 6 Noemvrie virgulele tot nu pieriseră. Doctorii citați vor urmă cu experiențele înaintea. Destul de însemnat lucru ieste că virgulele holerice pot trăi timp îndelungat în apele murdare.

Din cercetările lor mai urmează că deși de obiceiū în excrementele holericeilor nu se mai află virgule cînd au ajuns la sfîrșitul perioadei „algide“, totu-și în cazuri rari au aflat microbi chiar în ziua a zecea a boalei. Aceste fapte nu trebuie de uitat cînd îi vorba de luat măsurii în potriua holerei ori de aflat cum s'a întins de la un loc altul.

Koch a spus de mult că baccilii pier prin uscare și experiențele doctorilor citați au dat acela-și rezultat.

O închiere scot autorii în privința afumării cu acid sulfuros în odaile în cari au fost holerei și în nume sintrade părere că această afumare nu poate folosi și că mai bine ieste de lăsat cîte-va zile ferestile deschise ori de făcut foc în sobă mai multe zile până ce se ve uscă complet în casă.

Excrementele holericeilor trebuie să fie desinfetate prin soluțiuni de sulfat de aramă [pietră vinată], de clorura de zinc ori de apă saturată de acid fenic ; albiturile tot cu aceste soluțiuni [numai cu clorura de zinc nu] ori prin fierbere în apă, ori prin uscare ; straile prin uscare. Familiile bolnavilor vor primi aceste mijloace de desinfetare mai de grabă de cît nemicirea prin foc a tuturor pînzăturilor și straelor.

Cei se stau în contact cu bolnavii cu excrementele ori cu albiturile lor, să iea sama să nu pună mînele la gură ori pe lucruri de mîncare și să se spele adesea, dar mai ales înainte de a mîncă ori de a bea, cu o soluție de 5 până la 10 grame de sulfat de aramă la litrul de apă, ori de un gram de bichlorură de mercuriu la litru.

Afară de prin contact, îmbolnăvirea se face mai ales prin apă.

Apa nu trebuie de băut fără a o fi fiert mai întăiu ori a o fi strecurat prin porțelan cum a arătat Pasteur). Dacă nu se poate întrebuiță acest mijloc, s'ar putea ajunge la acela-și rezultat punînd la fie-care litru de apă cîte două grame de acid tartric, dar cu cîte-va ceasuri înainte de a bea și cînd va fi să o bea să o neutralizeze prin bicarbonat de sodă în destulă citime, ori ameste-

cînd apa cu vin, jumătate ori a treia parte din volumul ieî, și a-
nume cu două-zeci și patru de ceasuri înainte de a o bea, ca să
aibă vinul timp de a omorî microbii. Acidele minerale sînt mai
greu de întrebuițat ca unele ce sînt tari, cum ați văzut. În privin-
ța medicamentelor s'ar părea că cel mai bun ar fi sublimatul coroziv
(biclorigura de mercur); dar din pricină ca această substanță se com-
bină cu materiile albuminoide, iese foarte de crezut că dozele ce
s'ar putea da ar fi prea slabe. Acidul salicilic și salicilatul de
sodă par a făgădui mult. căci au destul de mare putere omorîtoare
și tot o dată se pot da în destul de mare cîtîme fără primejdie.
Ar trebui de cercat.

Puterea omorîtoare a acidelor minerale explică de ce stoma-
hul are rolul de a apăra organismul de holera, cum a spus și Koch
[și cum am arătat și noi după Dl. Hommel, în unul din numerele diu
urmă ale Contemporanului. NR]; lucrarea stomahului iese mult
mai puternică asupra lucrurilor solide, de cît asupra lichidelor.

Bacilul descoperit de Finkler și Prior la bolnavi de *cholera
nostras* și nu de *cholera asiatică* se poate ușor ușor deosebi de bacilul
lui Koch. Doctorii W. Nicati și M. Rietsch cred că sporii ace-
stei baccile [al *cholerei nostras*] se află în aer și că tot pre dins
a aflat'o Dl. Héricourt în apa Daulei la Lille.

[Traducere și la început puțin scurtare din articolul intitulat:
La vitalité du microbe du cholera, par W. Nicati et M. Rietsch.
Revue scientifique No. 21, 22 Nov. 1884].

TOAMNA

Se usucă codrul mare, frunza-i cade a jale jos,
Și din cînd în cînd printr'nsul suflă vîntul fioros.
Iarbă verde, flori frumoase, rînd pe rînd se usc și pier,
De pre ceriuri pică stele, cad se stîng, stîng în eter.
Pîraoașul ce altă dată florilor tainic șoptea
Acum tace și suspină și-și urmează calea sa.
Sus prin ceriuri trec cucoare di'nspre mîndrul resărit,
Plînge valea și cîmpiea de-al lor jalnic cronecînit.
Și la glasul lor mai tare se aprinde dorul greu,
Dorul care mă pătrunde, dorul sufletului meu!
Tot ce-a fost acum nu iese, paseri nu mai ciripesc,
Gol ie codrul, gol și cîmpul ca și golul sufletese.

Agricultura științifică.

Înainte de a intra în materie voi răspunde la birfelele de tot felul ce vor ieși în potruva noastră, cînd se va vedea că am îndrăznit a vorbi și de chestia aceasta în „Contemporanul.“ Nu vor apuca bine a ceti pe copertă titlul „Agricultura științifică“ și vor și începe în cor: „Poftim acumă au ajuns specialiști și în agricultură! Aceasta ie treaba celor ce au învățat agricultura prin școli speciale și nu a celor de la „Contemporanul“ cari au cetit ici colò cîte ce-vă....“ Asemenea imputări nu ni se vor face de adevărați specialiști, căci aceștia vor vedea ușor că a tracta o chestie ca aceasta întemeindu-ne pe cercetările și scrierile specialiștilor nu ie vre-o crimă; — ci tocmai de acele nulități pretențioase cari ne avînd de cît cîte-va clase gimnaziale [și acelea ca vai de ie] nu se sfiesc a-și intitula maculatura se scot de vinzare sub pretext de ziare menite a lumina opiniunea publică, de acei cari nu se sfiesc a-și intitula foilete lor hrănite cu bani cine mai știe de prin ce locuri de: economice, politice, literare, științifice, critice, filosofice, etc, etc.

Fără nici o pretenție de originalitate și de specialitate în agricultură ne vom da osteneală a face cunoscute ideile lui *Georges Ville* în această privință. Ne servim spre acest scop de trei conferinți ținute de acest specialist la societatea de agricultură din Belgiea. Nu pretindem că ideile sînt toate ale lui *Ville* și că alții nu le-au avut și arătat în parte măcar, ci numai ne vom sili a pune pe cetitori în cunoștință cu cele spuse în conferințele pomenite.

Dar fiind că a venit acumă vorba de specialiști să nu las să se piardă de tot prilejul și să atrag luarea aminte a cetitorilor noștri asupra unui fenomen ciudat. În alte țeri se chiamă că cine-vă ie specialist de pildă în chemie cînd nu numai că stă în curent cu starea actuală a aceștei științi, dar chiar lucrează, face cercetări în părțile încă necunoscute ale domeniului acesteia științi, descopere fapte nouă, controlează și îndreaptă cunoștințele vechi, etc. La noi înse u-

nul care a cetit mai multe chemii, care stă în curent cu starea acestei științi—îndată se crede specialist, chemist, și voește să oprească pe orî ce profan a se pronunța în chestii de chemie! Asemenea specialiști ciudați cari nu cetesc de cit chemii socot că numai are nime dreptul să le cetească fără voiea lor. Noi înse socotim că altă ce-vă iese a fi specialist și altă ce-vă a cunoaște ideile generale ale unei științi, metodele și rezultatele la cari acea știință a ajuns. Pretindem că un om care nu se ocupă în special în mod exclusiv cu o știință poate avea cunoștinți asupra mai multor ramuri de știință și poate populariza acele științi. Așa dară dacă face cine-vă o carte de geologie folosindu-se de lucrări și scrieri bune, poate face o carte bună și folositoare fără se aibă nevoie a fi geolog specialist. Iată de ce la noi în țară, mai ales cînd e vorba numai de făcut cunoscute ideile predominitoare în mai multe științi, nu trebuie să ne pară ciudat a vedea un singur om scriînd cărți asupra științelor celor mai deosebite. Treaba specialiștilor iese să arunce piatra în îndrăznețul care, nefiînd destul de pregătit, nepricîpînd bine o știință, se apucă să o popularizeze! Prin urmare încă odată a populariza chestii cari privesc întru cit-va medicina orî agricultura—nu însamnă a te crede orî a pretinde să te creadă cine-va specialist medic orî agronom, ci numai pretenția de a cunoaște acea chestie de care-i vorba și silința de a face să o cunoască și cetitorii ce se interesază.

Aceste le spunem indignați de îndărătnicia cu care se silesc feliuriți învidioși a ne face să trecem înaintea lumii de oameni cu pretenții de specialiști în toate științele.

Dar destul, cetitorii noștri ne vor judecă de pe fapte și nu de pe vorbele unuia și altuia.

Iată întâiu experiențe făcute de Dl. G. Ville, experiențe ușoare de repetat și de talmăcit pentru cei ce-au oari-cari națiuni de științi.

A luat năsip alb ca omătul, silice curată, ars mai multe zile într'un cuptoriu de acele în cari se ard vasele de porțulan. Năsipul iera cu desăvîrșire curat. S'a udat cu apă

destilată și a semănat în oala cu năsip două-zeci de fire de grăunțe de grâu. Cele 20 de grăunțe cîntăreau un gram, recolta adevă firele de grâu ce au resărit și crescut vor cîntări 6 grame. Cele 5 grame de cîștig sînt cărbune, oxigen și hidrogen, luate din aer și din apă.

Dacă în năsip de același feliu a pus cele zece elemente minerale ce se află în toate plantele și apoi a udat cu apă destilată și a semănat tot 20 de grăunțe ca și mai înainte, recolta a cîntărit 8 grame, adevă cu 2 grame mai mult de cît în experiența întăia. Așa dar este vădit lucru că cele 10 minerale sînt folositoare, planta are nevoie de dîsele.

Dacă a luat numai năsip curat, tot de cel de care am vorbit, și a pus într'nsul o materie azotată, de pildă azotat de potasă, fără să puie de feliu elemente minerale din experiența a doua, lucrînd ca și în cele două cazuri de mai sus, a aflat că recolta a cîntărit 9 grame.

În toate aceste trei experiențe grăul creștea de abie la 20 sau 25 centimetre de nalt, paile țerau numai ca niște andrele de groase și spicele nu cuprindeau grăunțe de feliu.

Dacă a luat înse și a pus în năsip curat pe lingă mineralele cele 10 și materie cuprinzătoare de azot, grăul a crescut nalt de un metru și jumătate, cu paiu puternic, cu spice mari și cu grăunțe frumoase și în stare de a încolți și rodi. Recolta de la 20 de grăunțe în acest caz a cîntărit aproape 21 grame și grăunțele peste 4 grame. Iată și alte experiențe.

Iea tot năsip de acel de care am vorbit și-l pune într'o oală cu cele 10 minerale și materie azotoasă și spre comparare în alte oale lasă materie azotoasă în aceeași proporție ca și în cea di'ntăiu, dar nu pune de cît cite 9 minerale, într'o oală nu pune unul, în alte altul și apoi examinează ce efect are lipsa mineralului asupra vegetăției. Dacă nu pune fosfat nu se face planta ci piere. Dacă lipsește potasa, vedem că planta se pleacă, paiul ne avînd nici o tărie. Dacă pu sodă în loc de potasă, nu aduci nici vre un folos sarea nefiind folositoare. Dacă lipsește magnezia, vegetăția ie săracă și în loc de 20 sau 30 de gra-

me de recoltă ai numai 6. Ast-feliu se vede ce feliu de înriurare are fie-care element.

În alt șir de experiențe a lăsat materiile minerale (cele 10) în aceea-și citime, dar a pus citimi feliurite de materie azotoasă și a aflat că aceasta are cea mai mare înriurare asupra producției; cu creșterea citimei ieș crește și rodul; din potrivă dacă creștem citimea vre unui din cele 10 minerale, nu se vede nici o schimbare în recoltă.

Ville numește materia azotată *dominanta grăului*.

Dacă în loc de a face experiențele cu năsip curat le-a făcut cu pământ natural, așa cum îl aflăm pe ogoare, nu mai iese nevoie de dat pământului zece minerale, ajung trei: varul, fosfatul de var și potasa. De geaba le-ar fi dat magnezie, silice, oxid de fier;—pe acestea le află planta în pământ în destulă citime. De asemenea ar fi de prisos de dat cărbune, căci planta îl ia din aer. Deci materia azotată, potasa, varul și fosfatul de var formează o materie de îngrășat completă (*engrais complet* îi zice *Ville*). Aceste materii minerale de ajuns pentru a face roditoare în gradul cel mai înalt pământurile cele mai proaste se află în păturile ce alcătuiesc coaja pământului și n'avem de cit să le scoatem.

Toate plantele n'au aceea-și *dominantă*. Ieată și experiențe doveditoare.

Dacă se face experiență cu grâu în pământ natural îngrășat complet cu cele patru substanțe de cari am vorbit, se bagă de samă că numai dacă creștem proporția materiei azotate putem afla recoltă mai bogată, pe cînd creșterea citimei celorlalte materii n'are nici un efect. Deci pentru grâu se repetă faptul observat cînd cu cultura în năsip, adică *dominanta* lui iese materia azotată. Dacă s'ar face aceea-și experiență cu vița de vie se află că *dominanta* iese potasa, numai creșterea citimei de potasă are efect asupra recoltei, dacă am pune vița de vie în pământuri lipsite de potasă, atunci n'am avea nici o bobită. *Ville* a făcut experiență și a văzut că efectul potasei iese ce-vă de minunat. Tot potasa iese *dominanta* la leguminoase [mazere, de

pildă], la cartofe. Dominanta popușoilor, trestiei de zahar, sorgului iese fosfatul de var. Varul nu iese dominanta nici unuia din vegetalele studiate, dar iese folositoriu pentru toate.

Ca urmare mai de căpetenie din aceste experiențe iese că trebuie de dat fie-cărei plante îngrășarea ce i se cuvine și că prin urmare *gunoiul* nu poate folosi așa de mult cât se crede, chiar dacă n'ar avea și alte păcate despre cari vom vorbi.

Ville deosebește cinci feluri de îngrășări:

1. *Ingrășări complete*. Acestea cuprind cele patru substanțe: materie azotată, potasă, fosfat de var și var; înse în doze feliurite, adică ori că cuprind proporții mai mari de materie azotată [pentru plantele ce o au ca dominantă] ori proporția mai mare cade asupra unuia din celelalte două dominante.

2. *Ingrășări omoloage*. Au tot aceeași compunere ca și cele complete, dar potasa și fosfatul de var se află sub altă formă. Așa în loc de azotat de potasă [în care la 48 de potasă vin 14 de azot] îngrășarea omologă va cuprinde un amestec de clorură de potasiu și de sulfat de amoniac, [în cât în amestec să fie tot 14 de azot la 48 de potasă]. Această înlocuire nu iese fără scop, experiența a dovedit că pentru unele plante folosește mai bine o compoziție pentru altele alta și apoi chiar și prețul materiilor ne silește adesea a schimba substanțele înlocuind pe cele prea scumpe prin altele cari le-ar putea ținea locul, dar cari s'ar putea afla mai cu ușurință și mai eftene. Pentru grâu îngrășarea omologă iese mai folositoare de cât cea completă, pentru cartofe înse nu. Pe scurt îngrășările omoloage se deosebesc de cele complete prin aceea că potasa în loc să fie sub formă de nitrat de potasă iese sub cea de clorură de potasiu amestecată cu sulfat de amoniac.

În alte îngrășări omoloage superfosfatul de var iese înlocuit prin fosfat de var precipitat.

3. *Ingrășări intensive*. În acestea dominantă se află într'o proporție mai mare de cât în cele complete.

4. *Ingrășări necomplete.* În acestea lipsește una din cele patru substanțe și anume fiind că pământul pentru care is menite cuprinde de la sine vre una din aceste substanțe.

5. *Ingrășările cu funcțiune specifică* sînt acele în cari se întrebuințază una din cele patru substanțe sub forme feliurite, după părțile plantei asupra cărora voim să se facă creșterea. Așa dacă potasa iese sub formă de sulfat, atunci popușoiî produc tulpini mai mici, dar cu grăunțe multe; pe cînd dacă va fi sub formă de clorură de potasiu frunzele și trunchiul se vor desvoltă foarte tare, iar grăunțele nu.

Acest fapt foarte însemnat ne arată că iese cu puțință să alegem așa feliu ingrašările în cît să putem sili plantele să desvolte tocmai acele însușiri ce ne sînt nouă folositoare. Ceea ce omenirea a făcut până acuma boj-băind în întunerec ori călăuzindu-se de observații izolate, acuma poate face întemeindu-se pe cercetări științifice, metodice. De pildă ne punem în gînd să ingrašăm pământul pentru a face să rodească bine pomii, va ajunge să face n încercări și pe unii să-i ingrašăm cu ingrašări complete avînd ca dominantă materia azotoasă, pe alții cu ingrašare cu altă dominantă și să vedem rezultatele. Tot ast-feliu s'ar putea face și cu plantele de ornament și în mare parte s'a și făcut.

O chestie asupra căreia aruncă lămurire mare experiențe de feliul celor citate în urmă iese chestiea gunoiului.

Analizele făcute asupra gunoiului aŭ arătat că această ingrašare cuprinde: 80 la sută apă; 13.29 carbon, hidrogen și oxigen, de cari n'are nevoie pământul, de vreme ce le află planta în aer și în ploaie; 5.23 la sută mineralele secundare, cari se află de ajuns de multe în pământ; iar parte adevărat folositoare, ingrašare chemică numai 1.48 la sută! Deci cară pe cîmp 100 de chilograme de gunoiu ca să-i dai numai un chilo și 480 de grame de ingrašare adevărat folositoare! Gunoiul folosește nu prin cele 98 de părți (apă, etc.), ci numai prin cele 1.48 de ingrašare chemică. Unde punem afară de acestea că dînd gunoiu dăm la

toate plantele aceleași substanțe și poate tocmai dominantă le-o dăm într'o proporție prea mică? Pe urmă gunoiul costă adesea prea mult și mai ales silește să ție cine-va vite din cari nu trage nici un folos. Multe pagubi însemnate au avut ca pricină tocmai îngrășarea cu gunoiu. Dl. Ville asemănă pre cei ce caută să îngrășe pământul cu gunoiu fabricat de dinșii singuri pre moșie, cu niște metalurgiști cari s'ar apucă de lucrat la prepararea metalului întrebându-l lemni din păduri a nune semănate de companie în loc de a lucra cu cărbuni de pământ aflători în citime trebuitoare. Cînd putem întrebuița minerale, poate alt-feliu nefolositoare, pentru a îndoii și întreii productivitatea pământului, mai trebuie să ne batem capul numai de cit cu gunoiul?

Iată un exemplu. Matheiu de Dombasle a căutat în curs de opt ani (de la 1832) să întemeze o moșie model, a lucrat cu cea mai mare economie și îngrijire, dar a pierdut aproape 29,000 de franci. Care a fost pricina acestei pagube suferite de Matheiu de Dombasle la Roville?

Ville examinînd socotelele ținute cu sfințenie de experimentătoriu găsește că pricina ruinei a fost neingrășarea completă, științifică. Dombasle a întrebuițat gunoiu.

Iată tabelul cheltueleur și veniturilor pe un an și pe un hectar.

Cheltueli fixe :	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Chiria . . . . .</td> <td style="padding: 2px 10px;">45 fr.</td> <td rowspan="4" style="border-left: 1px solid black; padding-left: 10px; vertical-align: middle;">186 fr.</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Cheltueli generale . .</td> <td style="padding: 2px 10px;">52 fr.</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Lucrări de cultură . .</td> <td style="padding: 2px 10px;">43 fr.</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Sămînța. . . . .</td> <td style="padding: 2px 10px;">46 fr.</td> </tr> </table>	Chiria	45 fr.	186 fr.	Cheltueli generale . .	52 fr.	Lucrări de cultură . .	43 fr.	Sămînța.	46 fr.	
Chiria	45 fr.	186 fr.									
Cheltueli generale . .	52 fr.										
Lucrări de cultură . .	43 fr.										
Sămînța.	46 fr.										
Cheltueli variabile	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Gunoirea . . . . .</td> <td style="padding: 2px 10px;">74 fr.</td> <td rowspan="2" style="border-left: 1px solid black; padding-left: 10px; vertical-align: middle;">108</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Strînsul, trieratul, etc.</td> <td style="padding: 2px 10px;">34 fr.</td> </tr> </table>	Gunoirea	74 fr.	108	Strînsul, trieratul, etc.	34 fr.					
Gunoirea	74 fr.	108									
Strînsul, trieratul, etc.	34 fr.										
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Cheltueala totală. . . . .</td> <td style="padding: 2px 10px;">294 fr.</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">Scăzînd prețul paielor . .</td> <td style="padding: 2px 10px;">50 fr.</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;"></td> <td style="padding: 2px 10px;"></td> <td style="border-top: 1px solid black; padding: 2px 10px;">rămîn 244. fr.</td> </tr> </table>	Cheltueala totală.	294 fr.		Scăzînd prețul paielor . .	50 fr.				rămîn 244. fr.	
Cheltueala totală.	294 fr.										
Scăzînd prețul paielor . .	50 fr.										
		rămîn 244. fr.									

Recolta fiind de 14 hectolitri la hectar; un hectolitrul il costă pre Dombasle însuși 17 fr. 45 de bani.

În tabel se află cheltueleur generale cari se urcă la 186 de franci, acestea le-a numit fixe, fiind că nu atîrnă de ci-

timea recoltei, din potrivă cheltuelele pentru gunoit le-a socotit ca variabile. căci atirună de la citimea de gunoiu ce punem pe ogor, de asemenea și strinsul, trieratul, etc. cari se schimbă cu citimea recoltei. Ne fiind pământul de ajuns de îngrășat, nu a putut să dea mai mult de 14 hectolitri la hectarul de griu; tot ast-feliu a pătit cu sfecelele cari au dat numai 20,000 de chilograme la hectar; cu rapița care n'a dat peste 12 hectolitri la hectar; cu finul care n'a dat mai mult de 4,000 de chilograme la hectar. Dombasle a păgubit ne putind ajunge să producă destul de mult la hectar pentru ca să poată avea ciștig la vnzare.

Ieată ce zice Ville: „Dacă la 1836, cind M. Dombasle s'a retras biruit de la Roville, ar fost cunoscută teoria îngrășării chemice,—și negreșit, ar fi fost de dorit pentru binele lumii vechi să fi fost cunoscută,—dacă ași fi venit la M. de Dombasle și fără altă explicație, i-ași fi zis: „Mai pre sus de toate silirile ce ai făcut cu atita desinteresare iese un lucru pe care nu-l știu. Crezi că trebuie numai de cit gunoiu pentru a avea recolte frumoase și nu poți produce îndejuns gunoiu. Aice greșești. Mai întâiu gunoiul te ține prea scump și pentru a-ți dovedi că se poate produce mai mult fără gunoiu și decî mai eften, dă-mi voie să împrăștiiu acești șese saci de îngrășare chemică pe un hectarîu.

„Ce s'ar fi întîmplat? Un lucru foarte simplu. S'ar fi cheltuit la Roville, ca și mai înainte, cheltueli fixe, 186 de franci. M. de Dombasle întrebuițase gunoiu în valoare 74 de franci, ieu i-ași fi spus să cheltuească 120 de franci pentru îngrășarea chemică pe lingă gunoiu; decî 192 de franci pentru îngrășarea complectă și atunci cheltueala totală scăzind paiele ar fi ajuns la 345 de franci. Dar in loc de 14 hectolitri ar fi recoltat 31, decî l'ar fi ținut numai 11 fr. hectolitru in loc de 17

Cheltueli fixe... ca mai înainte ..	186	de franci	
Cheltueli variabile..	{ îngrășare	194	„
	{ cules și trierat	60	„
Cheltueală totată	440	„	
Pentru paie de scăzut	95	„	
Remîn	345	„	

Și recolta fiind de 31 de hectolitri, un hectolitru ar fi costat 11 fr.“

Ieste înse o primejdie foarte mare în întrebuințarea îngrășării chimice, a nune că dacă pământul va fi îngrășat bine, înse nu va fi bine lucrat ci plin de buruene, atunci buruenele vor înăduși griul și vor face paiele proaste și griul puțin, deci scump, și ruina sigură.

Alt punct asupra căruia atrage luarea aminte Ville iese că dușmănia lucrătorilor ori cel puțin neîngrijirea poate ruina. Agricultoriul lucrează cu plantele, acestea, sint mașinele lui cele mai de frunte și dacă din reutate ori din neîngrijire se smintesc, greșala nu se mai poate drege. Trebuie deci zice Ville ca muncitorii să fie interesați la reușita întreprinderii pentru a putea fi siguranță. Pe urmă trebuie ca cel ce se îngrijește de moșie trebuie să fi pre lângă practic și om de știință și să privigheze singur lucrările.

(va urmă) U Cluj / Central University Library I. lu. Nădejde.

Despre Zei

(urmare)

Despre religiile africane!

Dacă lăsăm la o parte ideile religioase aduse, se poate zice că Africa locuită de negri n'a trecut încă de la ce mai simplă idee despre suflet, numită fetișism, pe lângă care în unile părți se mai adauge credința în umbrile morților. Cei mai mulți negri cred ușor în ființa unui duh nevăzut, a unui *eu* de sine știutoriu, asemenea cu al lor și stînd în niște lucruri ce se pot purtă, pe cari Europeanii le-au numit *fetiș* sau *gri-gri*. Tot în același chip însuflătesc lucrurile ce-i încunjură; de ex. copaci, izvoare, animale, etc. Privind în general aceste încercări de mitologie africană, se poate urmări o gradare, care merge aproape de la o neființă a religiei până la religia veche egipteană.

Hotentotii și Cafrii din Africa australă mai n'au religie. După *Levaillant*, Hotentotii sint lipsiți chiar cu desăvârșire. Totuși u-

ni dintre iei cred cred că morții lasă după dișii niște umbre de obicei foarte reu voitoare. Un Bojesman după ce a omorît o vrăjitoare, i-a sfărmat capul, a îngropat-o și a aprins un foc mare cu chip ca să împiedece umbra de a eși din mormint și de-a veni să-l năcăjască. Această credință în supravețuirea sufletelor pare a fi sigura idee mitică aflătoare la triburile cafre; și încă nu ie dovedit că se găsește pretutindene. Aceste umbre se zice că ratăcesc liniștite, tăcute, cînd bine voitoare cînd rele, îngrijindu-se cîte o dată de urmașii lor. Le blastămă și le ocăresc cînd le cred stricătoare și cînd pot chiar le înșală; așa Basutoii cînd merg la furat vite de la vecini, șueră pașnic ca și cum ar duce turmele lor, cu gînd de a înșelă pe *morimoi* cari se află la triburile ce voese să prăde. Toate triburile acestea n'au nici cult nici idoli; la iei religia ie cît se poate de micșurată. Totu-și la unii se găsesc urme de zoolotrie, nu mai departe la Beșuani; căci se numesc: *tribul crocodilului, al momiței, al elefantului, al leului, etc.* Beșuanii nu minîcă carnea nici se îmbracă cu pielea acelu animal pe care îl aude patron al tribului.

Negrii din Africa orientală, vecini cu Cafrii cred de asemenea în ființa unor spirite rele, dar care sînt muritoare și pot fi omorîte. Cînd *Burton* le spunea de D-zeu, iei îl întrebau unde ie acel D-zeu ca să-i omoare; Iei, ziceau iei, ie acela care ne pustiește casele, ne omoară femeile și vitele, etc."

În Africa ecvatorială boala miturilor lovește cu mai mare strășnicie. Aice ie patria veche a fetișismului. Se închină la șerpi, păseri, stînci, vîrvuri de munți, pene, dinți, etc. Au niște idoli uricioși și fie-care cap de familie din Gabon, are pe al său. Zeii cei mai mici traesc întocmai ca și oamenii, se primblă, beau, minîcă etc; îi zugrăvesc și-i înpodobesc. Unor duhuri rătăcitoare le fac colibi ca să aibă unde se odihni: ie un început de beserecă. Acești zei călători sînt une-ori foarte rei. Cred că unii se ascund în peșteri și ies noaptea de sfășie pe drumeti; une-ori intra în trupul unui bărbat ori al unei femei și fac mulțime de rele, bătînd pre cine întilnesc. Cîte o-dată se poate întîmplă ca să-i învingă. ba chiar să-i omoare cine-vă dar atunci trebue să le ardă trupul cu mare îngrijire fără să rămie ce-vă: cred că din cel mai mic os remas pot să învie. În scurt, negrii din această parte, pun în lumea ce i încunjoară închipuirea lor copilărească. Iei însuflețesc sau îndumnezeesc totul. Ceasornicul lui *Du Chaillu* ieră înaintea lor un duh foarte puternic, păzînd cu băgare de samă pre călătoriu. Nu se îndoeau de loc de ființa zeului biblic despre care le spunea *Du Chaillu*; căci „ie D-zeu celor albi cărora le dă o mulțime de lucruri bune; dar nu voeau să-l adoreze; dar nu se îngrijește de negrii cari „au fetiși și idoli lor.“ Triburile cari au vrăjitori, chip

un început de preuți, aduc la aceste persoane însemnate să le sfințească *gri-gri*, adică talismane : așa fac Fani antropofagi.

Achantii, mai civilizați, tot n'au trecut din această mitologie primitivă. Au fetiși, au mulțime de idoli ; înzeese regii, șefii și pe cei mai mari slujbași ai regatului, cărora la moarte le jertfese o mulțime de oameni pentru ca aceste persoane însemnate să nu meargă singure pe ceea lume ; se închină la animale, la șerpi, la vulturi. Fie-care familie își are fetișii săi casnici, z-ii săi *larî*. Nici o dată nu beu fără a face o libațiune fetișilor, vârsând jos puțină băutură. Au colibi pentru fetiși, au și oameni-fetiși locuind coliba sfântă, adică besereci și preuți : în sfârșit sînt oameni foarte religioși.

Tot asemenea credinți se găsesec în toată Africa de mijloc, care încă nu ie mahometană, în Senegambia, în Guineea, în Sudan, până în Abisinia.

În Guineea, pe coasta de aur, se închină la vulturi, crocodili, etc. În Yariba (basenul Nigrului), au copaci fetiși și o mulțime de *gri-gri* : poame, pene, găoci de ouă, oase de animale, etc. Un lucru care-care ales într'un chip destul de ciudat, poate sluji unui spirit ca locuință, ori chiar să se prefacă în spirit. Se închină la copaci—fetiși ; nu leagă de dînsii animalele, dar spînzură de ei mulțime de petici și de cordele. Adesea se închină și îndumnezeesc apele. Un călăuz dat lui *R. Lander* de către regele din *Kiam* îl rugă să nu zică numele altor ape înaintea apei *Mossa*, care ie femeea Nigrului, și-și teme barbatul de celelalte ape : neconten t bănuie riului șegile ce face cu celelalte ape, în locul unde se varsă ie necontenit o sfadă casnică înverșunată. Regele *Bussa*, înainte de a lăsa pe *R.* și *J. Lander* să călătorească, aduse jertfa riului, se sfatui cu acesta și căpătă făgăduința, de a duce pe călători sănătoși până la gura lui. Cîrnăciul unei luntre care mergea tot cu acești călători, răcea la fie-care întorsătură a apei și după ce auzea ecoul turnă în apă o jumătate de pahar de rom și aruncă o bucatică de pește. Aceasta zicea iei ie hrana fetișului care alt-feliu ar fi fost foarte primejdios.

Căci fetiși nu sînt spirite curate, ci au toate nevoile oamenilor. *R.* și *J. Lander* omoriseră un taur aproape de templul unui fetiș, negrii îl sfătuiau să-l frigă pentru ca zeul să mirose și dacă îi va plăcea să minince o bucată. În toată întinderea acestei țeri fac un felin de clădiri sfinte, aduc jertfe fetișilor, ba chiar au și meșteșugul auguriei.

Templul ie încă foarte simplu : o locuință menită zeului și avînd adese ori înăuntru sculpturi de lemn, care înfațozază oameni, aligatori ori niște boa sau broaște, etc. Se închină fetișilor plecîndu-se cu fața la pămînt cîte o dată le aduc cauri, etc. Închinătorii

roagă pe fetiș de a nu-î părăsi la nevoie, de a-i ajuta în întreprinderi și în răzburări. Într'o zi *Laing* auzi pe un negru rostind în templu un blestăm foarte asemănătoriu cu cel catolic. Inchinătoriu cerea moartea unui om care prădase groapa tatălui său, înaintea de rugăciune adusese ca jertfa o pasere și puțin vin de palmier : „Cînd va mînce, zicea iel, să-l înnăduse bucatele ; cînd va îmblă mărăcinele să-l zgîrie, dacă se va scaldă să-l înghită aligatorii ; de va merge cu luntrea să se înece etc.“ Obiceiul de a jertfi cite o găină ie foarte răspîndit. Bambarii trag din aceste jertfe și preziceri. Tăe gîtul animalului numai pe jumătate și pe urmă îl aruncă în locuința fetișului. Dacă găina moare aruncînd capul înapoi atunci însemnă că zeul voește, iar dacă moare aruncînd capul înnainte atunci însemnă că nu voește. •

~ Cite o dată cînd fetișul nu le împlinește dorința îl bat.

Nu se mărginesc a jertfi fetișilor numai găini, vaci ori miei etc. În *Yariba* omul fetișului, adevă preutul, spune cite o dată că ie nevoie de a jertfi un om.

Încetul cu încetul fetișismul se face măi încurcat și se alăcătu-este. La început ie numai atribuirea de putere mare unui lucru oare-care ori unui animal ; pe urmă fac o casă zeului său simbolului acestuia ; pe urmă pun păzitorii acestei case : așa că slujba preutască ie începută ; au vrăjitori, au oameni sfinții, cari vorbesc cu fetișul și cari cunosc mai bine de cît alții-cerințele și părerile lui, în sfîrșit *mijlocitori parasiti între zei și credincioși*.

Schweinfurth a găsit credinți asemănătoare la *Niam-Niam* și la *Bongoi*. Negrii din această țară cred în ființa spiritelor, tot deauna rele și dușmane omului. Aceste spirite sînt ascunse în desimile pădurilor și freamătul frunzelor ie limba lor. Mulțamita unor rădăcini magice, se pot apăra în contra acestor năluci primejdioase ; cu iele se pot chiar sluji pentru a strică altora. Cînd au de început un războiu ori de descoperit vre un vinovat, aleargă și la augurii.

Tot această mitologie se află și în valea Nilului de sus, pînă lingă țermurile lacului *Albert Nyanza*, dar cu oare cari colorii localnice. În *Alganda* lingă lacul *Albert*, întinsa împărăție a regelui *M'tesa*, obișnuiau a avea talismane, buciume magice, fetiși, vrăjitori și vrăjitoare ; credeau în duhurile lacurilor, pădurilor ; iar ca mijlocitorii între ie și oameni ieră un eler îmbogățit prin dani. În *Adinyoro*, cred măi ales în magie și în prezicerile de pe mișcările mațelor de la găinele spintecate. La *Obboi*, măi în spre miează noapte, nu credeau de cît în fluerele magice, cu cari sileau nourii a se preface în ploae. În sfîrșit necredința și ateismul cel mai desăvîrșit se pare a domni la *Lavukai*, dacă luăm în samă o întrevorbire ce a avut sir *Baker* cu regele de acolo ; cu un cuvînt se

poate zice că toată zona Africană, ce am privit, iese fetişistă. Totu-și prin partea de la nord a străbătut mahometismul. Arabii au fost apostolii, iar negrii Fulahi ucenicii îmfocați. Ciocnirea între monoteismul mahometanilor care ie așa de simplu și strîmpt și între fetişismul cu o mulțime de forme al negrilor ie foarte curioasă de studiat. Această observație dovedește încă o dată că aducerea unei rase mai inferioare la religia unei mai superioare ie numai cu numele. Ca toate manifestările intelectuale și morale starea religioasă a unei rase iese exprimarea stărei mintale a rasei. stînd în legătură cu gradul de dezvoltare, cu împrejurările în mijlocul cărora a avut de luptat. În asemenea caz nu ie cu puțință nici o schimbare grabnică și convertirea ie în tot dea-una numai parută.

Felatahii zic în arăbește rugăciunile lor religioase ; dar cei mai mulți nu înțeleg nici un cuvînt. Se închină de cinci ori pe zi și sînt, deplin încredințați că averile, femeile și copiii necredincioșilor sînt ale credincioșilor ; că ie cu totul după lege a prădă ori a ucide un necredincios. Și încă aceștia sînt cei mai bine aduși la mahometism. Pretutindene prin alte locuri se închină lui Alah, dar nici nu părăsesc fetișii. Și Alah ie numai un fetiș mai mult. Bambarii îl numesc *Nallah*. Mai au zeii lor cărora le jertfesc găini. La Kiamă lîngă Nigru măcar că zic că sînt mahometani, tot au mare grijă de a pune la ușele caselor fetiși însărcinați a le apăra.

Cum se trăească fără *gri—gri*? La Bambari se găsește de ajuns : rădăcini, scoici, coarne, pietre, dinți bucatele de piele uscată și mai ales o bucățica din burie ; pe lîngă acestea mai pun numai niște versuri din Coran scrise de marabuți. Aceste *gri—gri* din urmă sînt mai cinstite și mai scumpe. Tot așa și Nubienii din Senaar, mai vecini cu vatra islamismului, se închină la lună, la copaci și la pietre. Abisinienii, cu tot creștinismul lor, se închină la pietrele ridicate cari samăna cu menhirile de la noi, și le acopăr cu talismane, cu unsori, cu unt și cu peritoniul animalelor. Se mai închină încă la șerpi, îi roagă și li cer sfaturi în trebile însemnate respectează Nilul-Alb, nu se scaldă nici nu-și spală hainile întrînsul.

În Madagascar, fetişismul începe a-și lua stăpînire fără amestec. Au *gri-gri* și cred în duhuri rele, au idoli cărora le jertfesc animale, pe cari le roagă cînd au de cerut ce-vă. Unii din acești fetiși au case, preuți și apanaje. Din punctul de vedere mitologic Madagascarul ie cu desăvîrșire african.

Cele zise dovedesc în de ajuns că fetişismul cel mai grosolan ie temeliea mitologiei africane. Rasele negre din acest continent întins n'au trecut din această fază primitivă a evoluției religioase. Tot așa ieră și credința Egiptului vechiu, cu toate schimbările ce aduseră în iel miturile asiatice.

În această țară, patrie a atîtor arte și științi, etc., cultul a animalelor ajunsese și trecu peste toate marginile. Ca cele mai multe triburi negre de azi, fie-care nomă din Egiptul vechiu avea animalele sale sfinte. Locuitorii din Memfis se închinau la capre și mînceau oile, acei din Teba adorau oile și mînceau căprile. În împrejurimile lacului Moeris, se închinau la crocodil ; în Elefantina îl omorau etc. Cel ce omoră un animal sfînt, chiar din greșala, ieră schingiuit și sfășiet în bucăți de cătră popor. Hrăneau cu cele mai bune mîncări un număr de aceste animale sfinte, ținându-le în niște parcuri sfînte, le împodobeau cu juvaeruri și le parfumau. Venituri mari ierau hotărîte pentru ținerea lor. Oamenii cu ranguri înalte le îngrijau și se sileau a le face vieața cît mai plăcută. La un foc, părintele de familie cătă mai întăiu să mîntue mița sfîntă și pe urmă se încearcă să stingă focul. Dinastia bouului Apis ie în adevăr însemnată.

Pe lîngă acest cult primitiv se adăugi mai tîrziu un antropomorfism mai mult sau mai puțin zoolatric : *Horus* avea cap de șoim sfînt, *Athor* avea cap de vacă și *Typhon* trup de hipopotam. Cu acestea se mai unii încă și adorarea stelelor, pe urma adorarea unui principiiu generătoriu, așă de răspîndit în Orient cît și în anticitatea clasică. *Isis* ieră *magna mater*, mama lui *Horus* ; pe urmă *Osiris*, principiiul rodnic, zeul muritoriu, spus femeii sale *Isis*, nemuritoare și regină peste tot pămîntul. Limba, muzica, scrierea, arhitectura, etc. au fost arătate străbunilor de cătră *Thoth*. Prin credința în zeul suprem, *Ammon-Ra*, Egiptenii cari credeau în toate culturile, ținiră cătră monoteism ; dar ca aprigi păzitori ai celor vechi, ținneau la toți zeii vechi și noi ; adecă la animalele sfinte, adorate de stămoși cît și la zeii mai simpli și mai spirituali, scoși din metafizica preuțască. Pentru a face o regulă în această mulțime de zei, îi împărțiseră în triade puse cu îngrijire după ierarhie, înlănțuiri unii de alții și cu atita mai însemnați cu cît ierau mai aproape de triada supremă, în care ierau *Isis*, *Osiris*, și *Horus*.

În această religie împestrită, în această grămadă de divinități animale, stele, oameni, chiar avînd și o metafizică, fie-care egiptean găsea fără greutate un zeu potrivit cu înțelegerea minții sale. Tot zeul fusese păstrat cu sfîntenie și mitologia egipteană semăna cu un necropol de credinți îmbălsămate. Dar la temelicia acestora ieste fetișismul, foarte întins, așă cum n'a fost nici o dată aiurea ; așă că în această parte panteonul egiptean ie localnic și african.“

Sofiea Nădeț le.

(va urmă).

TEORIA LUI ROESLER

Studii asupra stăruinței Romînilor în Dacia Traiană

de

A. D. XENOPOL

Profesor de Istoria Romînilor la Universitatea din Iași

Iași 1884.

Dl. Xenopol se încearcă a dovedi în această scriere că Romîni ce trăesc în Dacia Traiană sînt urmași ai populației romane ori romanizate a Daciei vechi și că acești Romîni au stat pe locurile aceste neîntrerupt de la Traian și până a-zî. Dacă nu afirmă această neîntreruptă stăruință pentru toate părțile Daciei o afirmă înse pentru Transilvania și alte părți.

Noi facem deosebire între partea istorică a căței și între cea limbistică, pe cea dintăi o putem numi bună și în curent cu știința, pe a doua înse trebuie să o numim cu desăvîrsire greșită.

Așa iese cu puțință să admitem că valahii de cari vorbește Anonymus ierau în Transilvania la venirea Ungurilor ba încă că aveau un domn *Gelou* tot valach [Blaccus] și despre poporul lui *Gelou* că iera din Valahi (Blasii) și Slavi (Slavi). Prin urmare am avea în spusele cronicarului unguresc o dovadă foarte puternică de existența Romînilor în Transilvania încă de pre la sfîrșitul veacului al nouălea. Această existență primește sprijin de la cronicarul rus Nestor care spune că Uagurii „veneau de la resărit și trecură niște munți înnați cari s'au numit munții Ungurești și se apucară la luptă cu Valahii și cu Slavii cari locueau în aceste țeri:”

Așa dară din două locuri deosebite se afirmă că ierau Romîni în Transilvania pre la sfîrșitul veacului al nouălea și fiind că nu se pomeneste de dînșii ca de niște veniți de curînd s'ar putea admite că se aflau în tot cursul veacului al nouălea.

Fără a intra în desbaterile lungi și grele ce au loc în privința autenticității *Anonymului* și în privința înțelesului ce vor unii să dea cuvîntului Valachii la Nestor, noi le presupunem ca dovedite și zicem că iese nu foarte probabil, dar aproape sigur că un popor romanic amestecat cu Slavi trăea în unele părți ale Daciei traiane încă dia suta a noua. Mai mult, dacă Dl. Burlă ar avea dreptate în studiul său asupra cuvîntului *mied*, adică dacă acest cuvînt ar fi de origină latină de la un tip *medo* atunci am fi încredințați că o populație romanică trăea pe timpul lui Atila în Banatul de astăzi, deci prin veacul al cincilea ar fi fost Romani prin unele părți ale Daciei.

Apoi cu cît ne apropiem mai mult de timpurile noastre se grămădesc dovezi sigure că prin veacul al unsprezecelea se aflau Romîni în Transilvania și Maramureș, etc. În veacul al doisprezecelea îi aflăm în Moldova în al treisprezecelea pretutindenea. Așa că nu s'ar părea de loc greu de a împăca lipsa de documente între sfîrșitul veacului al nouălea și veacul al unsprezecelea.

Aice înse nu stă greutatea chestiei rămănerii neîntrerupte în Dacia, ci tocmai în limbă. Înțelegem ca Dl. Xenopol, istoric și nu limbist, să dea toată crezarea faptelor istorice și apoi să caute a înlătura prin vre un chip faptele supărătoare din limbă. Noi înse fiind din potrivă ca se zicem așa, întru cît-va speciați în limbistică, nu ne putem mulțami de feliu cu afirmarea ciudată că limba daco-romînă iese cu totul deosebită de cea macedo-romînă, că aceste două limbi s'au dezvoltat în deosebi și că asemănările între românește și macedonește sînt de aceeași natură ca cele ce le-am aflat între românește și italienește, de pildă. Chestia aceasta a limbei iese foarte însemnată și nu încapă îndoială că dacă vom dovedi că între limba daco-romînă și între cea macedo-romînă iese legătură foarte strînsă și că nu pot fi privite de cît ca dialecte ale limbei romîne, *despărțite de sigur după o mie*, atunci vom fi siliți a zice ca *Romîni cu limba aceasta vorbită de noi nu au putut fi prin Dacia înainte de o mie*. Prin urmare

că Valahii lui Gelou nu iewau numai de cît Romîni, ci alt popor romanic, care își va fi pierdut limba contopindu-se cu Romîniî veniîi de peste Dunărea după o mie.

Dar ar zice cine-vă : De unde se poate ști că Valahii lui Gelou nu ar fi fost veniîi tot de peste Dunărea, dar mai înainte ; cum am putea admite că roirea Romînilor a început numai de la o mie și nu de mai înainte ? La aceste întrebări noi respundem că iewe foarte cu puțință să fi venit și acei Va'ahî de peste Dunărea, dar dacă cuvîntul *Gelou* iewe corespunzătoriu cu al nostru *Geru* din latinește *Gelo*, atunci o limbă în care pe la sfîrșitul veacului al nouălea nu se prefăcuse *l* între două vocale în *r* nu poate fi românească, cu atîta mai mult dacă ar trebui de cetit *Ghelo* prin urmare să n'aibă nici pe *g* prefăcut în *ge*. Ieată un fapt care se întemcează pre presupunerea că cuvîntul *Gelu* ar fi de origină latină, dar care nu poate fi trecut cu vederea. Cum că acei locuitori nu vorbeau limba Romîna, ci altă limbă romanică ar urmă și din forma sub care ni se îmfașozază unele nume de riuri, etc. păstrate până a-zî. Dacă în adevăr au fost neîtrerupt Romîni de ai noștri pe lîngă *Tisa* atunci de ce nu s'ar fi prefăcut *t* în *ț* și prin urmare de ce nu se numește acest riu *Țisa* și nu *Tisa* ? Orî dacă admitem că nu iewau Romîni de feliu orî dacă admitem că poporul romanic ce se va fi aflat nu vorbea Românește, putem atunci precepe faptul neprefacerei lui *t* în *ț* și ar trebui să adăugim și această particularitate pe lîngă cele două de mai sus :

Fără a înțîia acuma în amărunte cred că ași putea formulă teoria cea mai în armonie cu faptele, precum urmează :

Romaniî au colonizat atît Dacia traiană cît și mare parte din peninsula balcanică. Popoare romanizate se aflau decî în peninsula balcanică cît și în Dacia traiană. În peninsula balcanică s'a dezvoltat limba romîna, care a fost adusă de emigraîi numeroși în Dacia traiană și aice limba romîna a absorbit limba romanică a vechilor locui-

tori și astăzi, *pe cât știm*, nu se cunosc urme sigure de forme moștenite din vre un dialect care ar putea fi mai vechi de cât 1000 după Hristos. Deși pre de o parte iese ne tăgăduit că mulțime de Români macedoneni au venit aici și au coplesit pe ceilalți presupuși mai vechi; pre de alta documentele istorice ar da voie de admis o populație romanică încă din veacul al nouălea, dacă nu și mai de demult. Prin urmare n'ar avea dreptate Dl. Xenopol și cei ce cugetă ca și D-sa să susție că masa cea mare a Românilor și limba nu sînt de loc de peste Dunărea și venite după anul o mie ; și de asemenea n'aū dreptate Roeslerianii susținînd că nu se poate da de Valahii în aceste părți de cât din veacul al XII-lea, căci iese foarte cu putință că să fi fost un popor romanic din veacul al nouălea (adeacă cum spune Anonymus și Nestor) și chiar neîntrerupt de la romanizarea (înzădar negată) Daciei și până la coplesirea acelu element vechi și poate nu tomai numeros prin venirea Românilor. Partea din urmă a acestei teorii trebuie să fie privită ca o ipoteză nedovedită încă dar pentru deslegarea cărcia ne va ajuta limbistica. Noi avem mare încredere în numirile de localități și mai ales încă în o cercetare stăruitoare a elementelor străine în limba română de aici. Trebuie de descoperit în ce locuri s'au așezat Români macedoneni pe lângă poporul romanic cel vechi și unde pe lângă popoare neromanice. Trebuie de văzut dacă între cuvintele slavone nu s'ar putea despărți o grupă care ar fi suferit prefaceri neexplicate în limba română actuală și pe lângă acestea o cercetare îndărătnică a graiurilor locale din Transilvania poate ne-ar dovedi existența unui dialect romanic absorbit de limba transdunăreană. Poate să trebuiească mult timp și multă muncă până ce se va limpezi chestia cu acei Români presupuși de noi, dar nu ie mai puțin adevărat că nu mai așa se vor împacă rezultatele cercetărilor istorice cu al celor limbistice și teoria lui Roesler va fi prefăcută cum se cuvine, nemulțămînd pe nici unii din șoviniști, nici pe cei Români nici pe cei străini.

Cum am mai zis și altă dată Romîniî, dacă-î vorba de drept istoric, pot să se întemeeză pe faptul că Slavii, negreșit mai vechi decît Ungurii pre aice au fost absorbiți de Romîni și prin urmare poporul Romîn cuprinzînd pre Slavî ar avea drept de a moșteni aceste țeri; pe de altă parte absorbînd și pe presupusul popor romanic de care am vorbit, dreptul Romînilor de a-zî se face și mai mare.

Noî nu dăm nici o însemnătate dreptului istoric, dar am spus cele de sus că să arătăm cum s'ar putea întîmîna vorbele celor ce se fac a crede în asemenea drept?

Fiind că am vorbit de însemnătatea numelor de localități, vom aduce aice unul. În Transilvania este un loc numit *pratul lui Traian*, dacă acest nume este în adevăr și nu-î fabricat de niște patrioți puțin scrupuloși atuncî am avea dovadă că la acel popor romanic s'a păstrat amintire de Traian împăratul care i-a adus aice. Acest cuvînt *Traian* nu poate fi păstrat de limba romînă a noastră, căci din *Traiano* noi am fi făcut *Trăin* ca *creștin* din *crestiano*. Ar trebui deci să admitem că la acei Valahî remași aice de la colonizarea lui Traian, *an* n'a trecut în *în* și că Romîniî veniți de peste Dunărea după prefacerea lui *an* în *în* n'aî mai putut preface cuvîntul *Traian* în *Trăin*, ci l'au păstrat neprefăcut. Urmînd astfel cu mai multe cuvînte se poate să ajungem a reconstrui acea limbă romanică pierdută.

În numărul viitoriu voi urmă cu cercetarea cărței D-lui Xenopol, acumă voi atinge numai chestia cu nota de la pagina 178. Dl. Xenopol zice: „Lăngă Căracal se află ruinele unei cetăți pe care poporul din împrejurimi o numește *Antina*, nume pe care l' credem dirivat din *Antonina*, în cît ast-fel numele împăratului Antoninus Caracalla s'ar fi împărțit asupra orașului și a cetăței zidite de dînsul. Revista științifică din Iași Contimporanul sub redacția d-lui I. Nădejde (anul 1884, p. 577) combate această derivațiune pe motivul că *a* urmat de *n* în latinește s'ar fi prefăcut după o lege fonetică românească în *i* și că

decî Antonina ar fi trebuit să dea astă-zî forma *Întina*, *Untina*, iar nici odată *Antina*. Ce se face însă atunci cu *Anton* numele propriu derivat fără indoială de la numele latin *Antonius*? Trebuie știut anume că chiar în cazurile unde se găsesc regulile generale proprii, care ne avînd înțales, urmează unor reguli fonetice particulare!

Maî întâiî am de spus că îeu n'am zis că din *Antonina* putea ieși *Intina* ori *Untina*, căci nici această elidare fără regula a grupei *on* nu o putem îndreptăți, ci numai că *Intina* ori *Untina* tot ar fi de discutat măcar, pe cînd *Antina* calcă toate regulile. Apoi să venim la apărarea ce face dl. Xenopol etimologiei sale. Ne întrebă ce facem cu *Anton*, care după D-sa vine de sigur de la *Antonius*. Maî întâiî *Anton* nici nu-î un cuvînt întrebunțat de Romîni. Cunoaște Dl. Xenopol mulți țerani Romîni cu numele *Anton*, îeu nu cunosc nici unul, chiar și acum numele îeste întrebunțat maî numai de străini și de și ar fi întrebunțat de Romîni va trebui să-l credem intrat prea tîrziu în românește spre a putea suferi prefacerea în *în* *Întun* ori *Untun*. Din *Antonius* am fi avut noi *Întuiu* ori chiar *Untuiu*, dar nu *Anton*. Dl. Xenopol ar fi putut să ne întrebe maî bine de *Andrei*. Dar din fericire acest cuvînt, deși de origină greacă, pe lîngă forma *Andrei* are și forma *Îndrei* (Vezi Chrestomathiea D-lui Dr. Gaster, tom. I, pag. 93, „*АНДРЕЙ БЪТАХСА*“). Documentul îeste de la Galați, anul 1642 și face parte din colecția Academiei romîne). Forma *Andrei* ori *Anton* arată că cuvintele aũ intrat tîrziu, după o mie; din acestea *Andrei* a intrat în două rînduri, o dată înnainte de prefacerea lui *an* în *în* și a doua oară după încierea acesteia. Adeca *Andrei*, *Îndrei* formează ceea ce se numește în franțuzește un *dublet*, întocmaî ca *zoi* și *zoli*, *sărutare* și *salutare*, etc.

Cuvîntul *Îndrei* va arată D-lui Xenopol că cel puțin de la legea trecerei lui *an* în *în* n'aũ făcut aceste cuvinte excepție. Nu remîne alta de cît de căutat de nu cum-vă numele *Antina* nu va fi fiind prefăcut de învățatii ce l'au

cules. Despre Caracal mă mier de ce tot îl scoate înna-
inte Dl. Xenopol, cînd nici nu se cheamă așa orașul, ci
Caracâl, și deci cu totul aiurea va trebui de căutat origina
acestui cuvînt. Prin urmare după mine din *Antina* și din
Caracâl nu rămîne absolut nimic de folos pentru che-
stia de care vorbim aici.

(va urmà)

I. *Nădejde.*

Ieste sau nu Dumnezeu ?*

(urmare)

Pentru a respinge argumentul cu crearea materiei a-
jung cele spuse în urmă; în adevăr fără să ne pese de ceea
ce ieste materia în sine ieste destul dacă putem arăta că
nu se poate împăca presupunerea creării materiei cu cele-
lalte însușiri ale ei așa cum ni se prezintă. Nici n'am în-
tră în amărunte aici, dar, fiind samă de feliurite vorbe bine
cumpănite și pline de dragoste creștinească aruncate asu-
pră-ne de teologii de la „Revista teologică“, ne *vedem* siliți
a mai vorbi și despre constituția materiei.

Astă-zî ieste lucru admis că materia ordinară, adecă
cele peste 70 de elemente, nu se deosebește în sine de e-
ter. Eterul ieste tot materie ca și materia ordinară, nu-
mai părțilele de eter sînt mult mai mici și atomele ma-
teriei ordinare sînt alcătuite tot din eter. Aice nu putem
vorbi pe larg despre pricinele ce silesc pe învățați a ad-
mite această unitate a materiei; lăsăm această lucrare pe
altă dată. Ajunge să spunem că această părere nu are a
face nemica cu ateismul și că ieste primită de mulți în-
vățați foarte credincioși. De asemenea ideea că *atracția*
universală nu există în adevăr și că se explică prin izbitu-
rile eterului în mișcare asupra grupelor de eter ce alcātu-
esc așa numitele atome ale materiei ordinare, nu ieste o

*) Vezi No. 1 și 2 an. IV.

idee ateistă, căci o avea și *Secchi* care ieră foarte religios și care și-a închiat scrierea sa „Unitatea puterilor fizice“ cu o combatere în potriva materialismului.

Nu văd prin urmare de ce ne-ar scoate înaintea asemenea idei Dl. *G. Erbiceanu* socotindu-le ca niște născociri de ale ateilor. Degeaba scrie Ds. la pag. 34 din „Combaterea materialismului;“ „Așa unui materialistă analizază „materia nu numai în molecule, ci și în *atome de materie* „și *atome de eter*; ceea ce se înțelege de la sine, se face „nu mai mult prin instrumentele ce posedază știința, ci „curat prin deducții ale minții noastre.“ Și mai departe în zădar ne face cinste a ne numi „materialiști utopiști și absurzi, ca și în alte întreprinderi ale lor politice“... În zădar, Dl. *Erbiceanu*, căci în neștiința D-voastră, vrednică de un părinte al beserecei, nu aveți idee că loviți în unul din stâlpii beserecei creștine, în *Secchi*! Păcat că v'ați lăsat pe inspirarea duhului sfint când ați început războiul cu noi, se vede că sfintul Duh s'a săturat de rolul său de porumb inspiratoriu și nu v'a făcut cunoșcuti măcar pe prietenii Dv. Întocmai după cum Dl. cel cu „Darvinismul“ suduea pe Darwin socotindu-l de papa ateilor tot așa și Dv. tractați de materialistă utopiști și absurzi pe oameni ca părintele *Secchi*!! Nu văd de ce ați rupe lănci de comedie în potriva unor idei cari la urma urmei n'au a face cu materialismul ori cu ateismul, cari pot fi primite și de această școală filosofică și de teiștii cei mai înfocați. Iean luați mai bine pildă de la *Flammariion* care în scrierea sa „Dieu „dans la nature“ nu se sfiște a primi asemenea lucruri și caută dovezi de existența lui D-zeu alt-feliu; o adevărată plăcere simți când ai de discutat cu un om care cunoaște toată starea actuală a unei științi și caută a face să vire în mintea cetitorilor ideea de D-zeu prin lătunoaele ce poate afla ori născoci!

Alt fapt, Dl. *Erbiceanu* ne învinovățește că întrebuițăm cuvîntul *a cred*. Se face a nu ști că ieste deosebire între credința noastră întemeiată pe rațiune și pe rezultatele științei și între credința Domniilor-Lor, care cere să închidem ochii

și să primim ceea ce le place teiștilor a ne spună! Noi facem deosehire între ceea ce *știm* și între ceea ce *credem*, Domniile lor înse voesc să lepede tot ce nu se potrivește cu credințele moștenite din epocile de selbătăcie ale omenirei.

Dl. Erbiceanu mai are încă meritul de a fi găsit și o contrazicere în teoriile noastre. Anume la pag. 36 [loco cit.] ne pune înaintea că am fi spus cum că materia iese *vecinică, adecă fără început și fără sfârșit* și că tot o dată am făcut greșala de a spune că materia *poate fi nesfârșită, poate fi și sfârșită* și că în spațiu *ar putea fi insule de eter și întinderi curat goale de materie*. așa că o bucată de materie grupată în spațiu ca un feliu de insulă n'ar avea chiar nici un raport *de atracțiune sau vre o altă înruiure asupra altei bucăți de materie* aruncată cine știe în ce altă parte a spațiului; Dl. Erbiceanu Gh. socoate în inspirația D-sale că mai sus ar fi o *ga imatie de idei contrare, opuse și contradictorice* și că noi ori *nu sîntem serioși și voim să ne batem joc într'adins de cetitori ori că nu știm ce grăim*. [Adecă *aplă* pe românește că: ori sîntem nebuni ori tâlhari ori că am fost lucrat prea cu hărnicie în viile domnului, după modelul dat cu atita sirguintă creștinească de locuțitorii lui D-zeu pe pămînt].

Dar bine, D-le G. Erbiceanu, unde vezi D-ta contrazicerea? Cum că materia iese vecinică am dovedit în articolul „Ce știm despre lume?” și am dovedit și aice. Ce are a face această însușire a materiei cu alte fapte cari ar putea dovedi că materia iese despărțită în spațiu prin întinderi goale de eter?

Ar fi bine să fiți mai economi cu insultele și mai darnici cu dovezile, suduind nu se dovedește nemică. Ce, dacă sfintul Spiridon a tras palme lui Arie, urmează oare că a avut dreptate Spiridon următorul blindului Iisus? Foarte ciudată problemă psihologică iese cercetarea pricinilor cari au fost făcut pe cei ce se dau de urmașii lui Hristos, adepții unei religii întemeiată pe iubirea de oameni, pe răbdarea tuturor prigonirilor—-a făcut zic așa de rei la gură, cu vorbe numai de ură și de ocară și plini de fiere.

Maî departe urmează Dl. Gh. Erbiceanu tot așa de științific reproducând următoarele bucăți din Contemporanul și în loc de critică mulțămindu-se cu închipuirea că neghio-bia noastră se va face văzută numai din cetirea bucăților citate. Drept ciudă le vom răspunde și noi :

Noi am zis :

„A zice că ce-vă iese în spațiu, cu existență deosebită, înșamnă că acel ce-vă ocupă un loc în spațiu. Prin urmare tot ce există trebuie să fie întins.

„Tot ce iese întins trebuie să fie sau penetrabil sau nepenetrabil. Ceea ce iese întins și nepenetrabil iese materia. Prin urmare nu iese de cit spațiu și materie. Deci trebuie să admitem că materia iese cauza și a fenomenelor psihice, că acestea se petrec într'nsa. Deci ca rezultat zicem: *In spațiu există un ce întins, impenetabil, veșnic în mișcare, fără început și fără sfârșit, în stare a simț; acest ce ni se arată ca materie privit prin observația lumii din afară și ca spirit prin cea năuntrică.*“

Apoi mai jos, după ce ne-am pus întrebarea dacă materia iese în adevăr chiar așa cum ni se arată, dacă nu cumva chiar întinderea, impenetabilitatea, mișcarea nu vor fi fiind tot niște senzațiuni ale noastre exteriorizate ca și căldura, lumina, etc. am răspuns :

„Noi credem că da; dar ori cum ar fi, acel ce, care iese, ni se îmfașoază sub niște simbole ca întindere, impenetabilitate, etc. și acestor simbole trebuie să corespundă o realitate necunoscută pentru noi. Dară știința trebuie să ne facă a cunoaște lumea și a ne o închipui așa cum ar vedea-o o ființă construită ca noi, dar cu simțiurile așa de devotate încît să poată privi spațiul nemărginit și tot ce iese într'nsul, din veci în veci. Noi credem că știința a ajuns la acest punct și tot credem că greșesc pozitivistii cînd zic că nu putem să ne pronunțăm asupra chestiilor metafizice, ca existența lui D-zeu, vieța viitoare, etc. Ieste deplin dovedit că acestea sînt numai niște halucinațiuni zădarnice.“

Am voi să știm unde vede cine-vă în aceste rînduri asemenea greșeli în cît să nu mai fie măcar nevoie de dis-

cuție? Se mieară Dl. Erbiceanu de cele ce am spus de rolul științei! Foarte bine, dar așa iese și nu alt-feliu, noi nu avem pretenția de explică lumea de cit pentru mintea omenească și idealul nostru iese de a ajunge să o înțelegem cum ar înțelege-o ființa presupusă mai sus. Tocmai asemenea știința iese singura cu putința și numai cei asupra cărora s'au scoborit limbă de foc ori napoleonă din locurile înalte pot alcătui altfeliu de știință, mai pre sus de mintea omenească.

Mai pe sus de toate ie frumos cum înțelege Dl. teolog Erbiceanu vorbele noastre: „*Morala ce o tragem iese că noi trebuie să căutăm cit vom putea ca timpul fericirii pentru omenire să fie dacă nu pentru noi, măcar pentru copiii noștri. Să ne folosim de clipala ce ne iese dată.*” Dl. Erbiceanu înțelege că noi zicem ca Epicur: „*Vieța iese scurtă și peritoare; să ne grăbim dară a ne folosi și îndulci de momentele fugitive ce ne scapă la tot pasul. Junete avere, sex, frumusețe să nu cruțăm nimic pentru a ne procura măcar o plăcere momentană; cine știe dacă mine vom mai trăi?*”

Noi vorbim de un timp *cînd omenirea va fi fericită* și îndemnăm la lucru, folosindu-ne spre acest scop de clipala ce ne iese dată, și Dl. Erbiceanu crede că îndemnăm pe prietenii noștri să se puie pe băut, pe mîncat, pe desfrînări!! În loc să-și acopere obrazul de rușine, cînd vede la ce hal a ajuns așa numită societate creștină, în loc să vadă că tocmai cei ce se pretind șefii religiei se îmbuibază cu de toate, Dl. Erbiceanu se aruncă cu asemenea învinuiră asupra socialistilor! Se vede că Sofiea Perovskaia și cîți-alți nihiliști din Rusia au trăit după doctrina lui Epicur! N'avem ce zice, cunoaște bine istoria contemporană inspiratul nostru adversariu.

A trebuit să dăm din drum aceste învinuiră cari pot să-și aibă efect la cei ce nu ne cunoșc, dar în numărul viitoriu ne întoarcem la dovezile ce se aduc pentru existența lui Dumnezeu.

(va urmă).

I. Nădejde.

Cevă despre inteligența animalelor.

Poate trecuseră veacuri și nime nu se îndeletnicea să scrie ce-vă despre inteligența animalelor : Zoologii cel puțin se mulțameau numai a ni le descrie din punct de vedere fizic ; iear cît despre psihicul lor nici vorbă ; și ce credeți că poate ar fi fost ușor a scrie ce-vă așa în seculii trecuți : cînd cea mai mică abatere de la biblie ieră privita ca erezie ; cînd omul se credea numai pe sine ființă cu suflet și cu inteligență, iear celelalte animale lipsite de acest har D-zeesc ; în niște veacuri în cari Sf. părinți stăteau la îndoială dacă femeea are suflet ori nu ? Cel mult unele cărți de lectură ne spuneau cite o fabulă ori istorioară puțin temeinică, de ex. mîța ieră descrisă ca un animal viclean și leneș cînele ca un model de credință și devotament, ori vr'o povestē îngîmfată ca cea cu leul și osînditul.

A-zī fața lucrului s'a schimbat care de care cată să aducă dovezi despre inteligența animalelor, prea desprețuite poate mai înna-
inte. A negă cu totul inteligența animalelor, ie un fapt cu totul uepotrivit și ne adevărat după știința. Să luăm de ex. mîța care trăeste de atîtea milioane de ani pe pămînt. A trebuit ca în folosul neamului iei să se perfecționeze și să capete mulțime de cunoștinți, atit în starea de selbatăcie cit și în cea domestică ; multe-le noțiuni ce a primit în vieață neamul său pisicesc a trebuit fatal să lese oare-care urme în crier și unele din iele moștenindu-se din neam în neam au slujit oare-cum la desvoltarea inteligenței lor.

Faptele ce vom istorisi se raporta mai mult la sentimente, totu-și acestea nu pot avea loc deosebi, de inteligență. Eroina noastră ieră o mîță frumoasă albă cu pete roșe, avea un mers delicat și ușor, ca și tot neamul iei. Avuse cîți-vă din care nu-i mai rămăsese de cit unul, căci ceialalți fuseseră împărțiți cu dărnicie pe la prieteni. Ca cea mai bună mamă își împlinea pisica noastră datoria alăptîndu-l singură. (Nu vă minunați căci neamul pisicesc n'a ajuns încă să-și dea puii la mance), desmierdîndu-l și spălindu-l cu limba ; iear în urmă torcînd mulțamit. Uitîndu-te la iea vedeai că ie cea mai fericită di'ntre mame. În una din zile un pietrariu fiind bat călcă mîțisorul și-l omorî. Despărarea bieteii mîței ieră ne mai pomenită, mieună într'una, se ștergea de fie-care, parcă cerînd îndurare cu un cuvînt ar fi înduiosat și pe cel mai pietros la inimă. Cei din casă se văzura siliți a-i cată un mijloc de alinare ; cel mai nimerit fu că i au adus unul di'ntre mîții dăruiti. Bucuria mîței ieră nespusa, cînd l'a văzut, îl cuprindea cu labele, îl lîngea și parcă se mieră ce îngrijire i-ar mai dă.

Ar zice cine-vă că acesta ie mai mult un instinct pentru propagarea specie de cît un semn de inteligență. Nu se poate înse

tăgădui că ie un instinct destul de înaintat și în stare de a provoca o mulțime de acte intelectuale.

Tot această miță avu un sfârșit foarte tragi; au ucis'o niște Jidani cu pietre și au aruncat'o pe o șandramă; mițul despre care am vorbit ieră acuma motan zdravăn și frumos; dînd de trupul nenorocitei mițe, stătu neclintit lingă iea miorlăind hojma și nevenind măcar la mîncare timp de vr'o două zile, adevă atîta pană ce miță a fost dusă de acolo. La iel cel puțin nu mai ieră același instinct ca la mă-sa care îl făcea să jelească, ci poate un sentiment de iubire de duioșie cătră aceea pe care se deprinsese să o vadă în toate zilele și de la care fiind mărișor chiar primise multe de bine-faceri. Fie aceasta un act de inteligență ori curat sentimental, merită să ne minuneze și poate chiar să ne înduioșeze, gîndind că adesa întîlnim oameni lipsiți de asemenea sentimente.

Dacă poate am zăbovit pe cetitori cu asemenea lucruri mici, să nu se supere, de vrême ce poate am fost duși de curentul modei. Ce voiți, moda domnește în știință tot așa de bine ca și în literatură, în politică și în armată. Spiritul omenesc se contagiază mult mai repede de cît trupul.

S. G.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cătră D-nii cetitori.

Numărul viitoriu va ieși foarte curînd, rugăm pe abonații noști remași în urmă cu plata să ne trimată banii; iear cei în curent să ne trimată pe anul al IV-lea, sprijinindu-ne ca și pănă acuma.

Redacția.